

Stig Björklund

Årsrika i Korsholm maj 2024

Text: Viveca Dahl

Foto Ann-Britt Pada

Ull, metall, trä, ben och växter.

Inget material har varit honom främmande. Allt kan man skapa något av.

Men det är tovandet som resulterat i flest produkter och mest uppmärksamhet för Stig Björklunds del. Inte alla herrar har tovat hattar.

Stig kan också förklara vad en skullkäpp var och varför det finns en färg som heter pissblått. Jo, han har testat att använda den. Och det är inte en växtfärg, fast han ägnat sig mycket åt växtfärgning.



– Man fick så rena händer, säger han och skrattar. Det är en förklaring så god som någon till att en verkstadsarbetare för ett antal decennier sedan började ägna sig åt tovning. Lanolin från fårull är en ingrediens i tvål, de bidrar till att ge den som tovar rena och lena händer.

En annan – mer tungt vägande – förklaring är att Stig och Berit Björklund höll sig med får i många år. Då blir det naturligt att använda det fårfloeken ger på olika sätt. Det här var långt före den lilla comeback fåren fått i dag; de var ganska ensamma om sin flock. Folk stannade för att fotografera den.

Att tova var något deras mödrars generation behärskat, ett hantverk som sedan låg i dvala några årtionden innan det återuppstod.

– Ellen Björk hade lärt sig det och höll kurser i Björkö. Jag skulle egentligen besöka en kusin där men kom mig på tovningskurs i stället, säger Stig.

– Det verkade ju så roligt och så fick man som sagt så rena händer.

Det handlade alltså om den äldre tekniken våttovning, då man blöter ullen med såpvatten och bearbetar den med händerna. Inte den nyare, ”torra” nåltovningen, som kom till mycket senare.

Stig och Berit började sedan själva hålla tovningskurser på olika håll i Österbotten med avvikningar också till Seinäjoki.

Tovandet var nytt då. De fick till och med en beställning från London, av en petalaxbo som bodde där. En annan hattleverans gick till Wasa Teater.

Stig har också sysslat med – och tillsammans med Berit hållit kurser i – växtfärgning.

– Jag murade en eldstad, konstruerade en stor rostfri gryta som passade för ändamålet. Samlade rörlugg och allt möjligt annat ur naturen som gav olika nyanser av grönt, gult, brunt.

Han har använt urin också. Det ska blandas med indigo och utsättas för en jämn och lämplig temperatur under ett par veckor. Då får man den färg som en äldre generation, inte lagd för förskönande omskrivningar, kallade pissblått.

– Jag lovade döttrarna varsin blå tröja, säger Stig.

De var inte *sååå* intresserade.

Han går igång också på trä. Rönnarna som kan ha många olika färger inuti, äppenträden som har ett väldigt hårt virke, de smala syrenerna som det inte går att göra större saker av om man inte limmar ihop flera bitar.

Eftersom han medan han var i arbetslivet mest höll till i en verkstad – verkstaden vid sjöbevakningsstationen utanför Sommarösund i Södra Vallgrund – har det dessutom blivit uppfinningar och modifikationer i metall. Till exempel en ”giljotin”, gjord av delar av en gammal grävmaskin. Den är till för att bekämpa små lönnar, som tenderar att bli väldigt många i närheten av en större gårdslönn.



En barnvagn, en kvarlämning sedan den fjärran tid då barnvagnsmärket Guligullvagnen tillverkades i Replot, är modifierad så att den passar för vattentransport till blommorna utomhus sommartid. På en hylla i köket står ett alster i ytterligare ett material: en vas av ben.

Som liten bodde han några år mitt emot Skomakar- i Norra Vallgrund, ett hus som sedan flyttades till Pelle och Majsan Kevins gårdsplan på Stundars i Solf. Han var ofta tillsammans med Skomakar-Juss – Enholm hette han – både som barn och ännu som ung vuxen. Skomakar-Juss hade många mustiga historier på lager.

En handlade om ett läkarbesök han själv gjort. Juss hade fått ont i magen och sökte sig till en läkare vid namn Lindström.

Far hem och ta ett avföringsprov och kom igen med det efter två veckor, sa läkaren.

Juss for hem och letade upp en åtting – det vill säga en träbytta som rymde en åttondel av innehållet i en tunna. En åtting var in på 1800-talet ett officiellt gällande rymdmått, speciellt för våta och insaltade varor. I liter är en åtting knappa sexton liter.

Gubben använde sig av åttingen de två kommande veckor, spände sedan fast den på cykeln, cyklade ner till turbåten som gick mellan Norra Vallgrund och Vasa och rullade till slut in åttingen till Lindström.

– Jag vet inte om han fick någon medicin eller hur det riktigt gick, säger Stig.
Det förtäljde skomakaren inte.

I slutet av 1950-talet fick han arbete på spinneriet, alltså Vasa bomull. Där hamnade han på bilstallet och körde direktörerna till och från flygfältet.

Sedan blev det rörverkstaden i samma företag fram till cirka 1970. Han hann bo en kortare period i Betlehem, en av bomullsfabrikens arbetarbostäder, innan han och Berit gifte sig.

– Ja, när gifte vi oss?

De enas om att det måste ha varit 1960. Ett julibröllop.

Också hon arbetade några år på bomullsfabriken, på väveriet. Hon skulle väva loss ett barn. Men det tog längre än tänkt – fyra år – vilket efterhand började kännas ganska tungt för båda parterna.

1959 hade de gården de bor i färdig, men då var den under tre månader uthyrd för läkarmottagning.

– Mottagning för dem som var ”dräktiga”, säger Stig och skrattar.

Blivande mödrar, alltså. För hyrespengarna de fick för de här tre månaderna köpte han och Berit en modernitet: ett kylskåp. Det har de kvar ännu, för det går ju som mycket annat i detta hushåll att vidareutveckla och kan därför vara bra att ha.

“Bussen gick halv sex på morgon. Ibland tog man sig i stället in med motorbåt eller körde över isen vintertid”.

Stig pendlade till Vasa hela 1960-talet. Det var inte så okomplicerat som på 2000-talet, när den som har bil kör sträckan Vallgrund-Vasa på en dryg halvtimme.

– Bussen gick halv sex på morgon. Ibland tog man sig i stället in med motorbåt eller körde över isen vintertid. Det kunde blåsa och driva.

När han blev anställd av sjöbevakningen 1970 blev vägen mycket kortare; det är bara några kilometer mellan Norra Vallgrund och Sååndbådan utanför Sommarösund i Södra Vallgrund där sjöbevakningsstationen ligger.

Om den kommer att finnas där i fortsättningen är för närvarande, 2024, i vågskålen. Han var alltså i huvudsak stationerad på verkstaden som reparatör. Men han hade också arbetsuppgifter som tog honom till olika delar av sjöbevakningsdistriktet, från Virpiniemi nära Uleåborg till Kummelgrund utanför Kristinestad. På närmare håll kunde uppdragen utanför verkstaden handla om allt mellan att bärga älgar ur farleden in till Vasa till att komma med dödsbud till anhöriga.

Den omflyttningsrumba som drog igång när sjöbevakningsdistriktets kommandör hette Salonsaari klarade verkstadsarbetaren sig undan.

– Salonsaari ville flytta mig också, men jag var förtroendemän för hela stabsgänget så det gick inte.

”Livet går snabbt, speciellt om man har mycket för händerna.”

I backspegeln verkar allt ha gått så fort.

– Livet går snabbt, speciellt om man har mycket för händerna. Jag hade fast arbete på sjöbevakningen och hon skulle ha fåren och ha igång jordbruket. Det var jobb hela tiden.

Stig och Berit bor vid Mannas, det är ett av de gamla gårdnamnen i byn. Mannas ligger invid byns uf-lokal, det var i tiden det hemmanet som skänkte mark att bygga en uf-lokal på.

Stig minns tyskarna som var inkvarterade i lokalen under kriget. De spelade fotboll på ”lindon” bredvid lokalen och han fick en peng med en flygare på av en av dem. Han har alltid utgått från att den är tysk men när han plockar fram den visar det sig att bokstäverna på den snarare pekar österut. Skulle en tysk soldat alltså gett en liten finländsk pojke en rysk peng?

Efter att Stig pensionerats från sjöbevakningen började han och Berit hyra ut ett hus de byggt vid Hansasöuran. Det var ofta större gäng som hyrde och ibland blev det onödigt livligt, med polisutryckning som följd. Men i det stora hela var det enligt Stig roligt att ha folk där.

– Vi höll på med det mellan aderton och tjugo år. I ett skede var Vaasan yliopisto där med sina studerande. En annan period var där många polacker.

I dag är det främst barnbarnen som använder Hansasöuran.

1964 köpte Stig första skördetrösken i skärgården, en Massey Ferguson. Den var väldigt stor – då. Nu har den märkligt nog krympt men fungerar ännu.

– Jag tog ut den för ett par år sedan, den startade fast den stått i cirka 20 år. Så jag körde in den i rian igen...

Det som fungerar ska inte skrotas.

Förändringarna i skärgården har varit stora under de decennier han minns; det är inte bara en skördeträsk som krympt. En bra bit in på 1900-talet, så länge att de som är i deras ålder har klara minnesbilder av det, sprang hästarna i byn fritt omkring. Det var odlingsmarken som var inhägnad, inte djuren.

– Hästarna skulle hem till höbärgningen, men då hade de simmat till Haggisgrånn, de rackarna, säger Stig.

Haggisgrund ligger i Finnvikan, en del av Revifjärden mellan Replotlandet och Björkö, bra långt från själva byn.

De som inte hittade sin häst fast de sökte kunde ta hjälp av Kimogobbin, vars närmare identitet är okänd. Ett av hans tips gick ut på att hästens grimma skulle kastas i ”hellon”, vedspisen. Där skulle den ligga ett tag. Sedan tar du grimman och går till skogs och då hittar du din häst!, sa Kimogobbin.



Foto Ann-Britt Pada

Också fåren skulle hittas efter sommaren. Nära Mannas, invid det lilla hembygdsmuseet Skräddar-Antas, finns en plats som äldre generationer ännu minns som fårgjuton. Där föstes fåren samman efter fårskallet på hösten för att sedan fördelas mellan ägarna. Stig hann uppleva den traditionen medan den ännu fortgick och minns de skalkäppar som var i användning då. Det var käppar av vide som användes för att få fåren att bege sig i önskad riktning.

Men hantverkaren Stig minns framför allt att det fanns vissa som var väldigt skickliga på att skära ut mönster i barken på videokäpparna, göra dem till små konstverk.

Man anar en pojke som betraktade det med viss avund.

”En gång var vi pojkar vid småskolan och väntade. Nu ska vi nog ge Matt!, sa vi. Men då de första Mattarna kom, då sprang vi som spjut.”

I Björkö lever fortfarande traditionen med lillvarvet och storvarvet på fastlagstisdagen. Storvarvet springs av maskerade, mer eller mindre skräckinjagande typer som kan prygla dem de råkar på längs vägen. I Vallgrund fanns förr Matt, som dök upp i flera upplagor på Mattismäss, Mathias och Mats namnsdag den 24 februari.

Också Matt var en farlig typ.

– En gång var vi pojkar vid småskolan och väntade. Nu ska vi nog ge Matt!, sa vi. Men då de första Mattarna kom, då sprang vi som spjut och låg länge och gömde oss under en lada.

För dryga 15 år sedan, i januari 2008, fick Stig ett cancerbesked. Han diagnosticerades med prostatacancer. Beskedet gavs via telefon, något som förhoppningsvis inte längre sker. Berit minns att de vaktade ett litet barnbarn den dagen. När barnbarnet var avhämtat låste hon dörren. Det var inte en dag de ville ha besök.

Stig skrev ner vad han tänkte och kände då i en text som hon nyligen hittade och läste igen. Den mynnade ut i en fråga om vad det liv man fått sig tilldelat egentligen är. Vad gör vi här?

– Ingen kommer fram till det slutgiltiga svaret på den frågan, säger Berit.

Cancern visade sig ändå vara av den mer beskedliga sorten och livet har gått vidare i stort sett som förr.

– Vi har varit gifta i 64 år nu. Det värsta med det är att det är svårt att kombinera med att vi ju inte är så gamla, säger Berit och skrattar.

Ålder är bara en siffra, jo. Det må vara en kliché men det är inte illa att ha det som riktlinje.